

VERSLUMĄ UGDANČIŲ MOKYTOJŲ KVALIFIKACIJOS TOBULINIMAS: AKTUALŪS ASPEKTAI IR TENDENCIJOS EUROPOJE

Dr. Gintautė Žibėnienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės politikos fakultetas
Edukologijos institutas
Edukologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4710
Elektroninis paštas zibeniene@mruni.eu

*Pateikta 2012 m. rugsėjo 17 d.
Parengta spausdinti 2012 m. lapkričio 15 d.*

Anotacija

Straipsnyje apžvelgiamos verslumo ugdymo tendencijos Europoje, verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo aktualijos ir geroji Europos šalių patirtis šiuo aspektu. Tyrimo tikslas – aptarti verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimui aktualius aspektus, gerąją patirtį, apžvelgiant verslumo ugdymo tendencijas Europoje. Mokslinė problema – nėra susisteminta užsienio praktika analizuojant, kokie aktualūs aspektai tobulinant verslumą ugdančių mokytojų kvalifikaciją. Tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė, Europos strateginių dokumentų, teisės aktų verslumo ugdymo tematika turinio (content) analizė. Straipsnyje atskleidžiama, kad Europos šalių patirtis verslumo ugdymo srityje yra skirtinga. Daug Europos šalių verslumo ugdymą įtraukė į nacionalines programas, tačiau nepakankamai dėmesio skiriama verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimui. Šalims, siekiančioms gerų verslumo ugdymo rezultatų, svarbu tobulinti šiuos aspektus: verslumo ugdymas įvairiuose švietimo lygmenyse (pradedamas jau pradiniam), verslumo ugdymo turinys ir procesas, mokytojų rengi-

mas, aprūpinimas metodinėmis priemonėmis ir kvalifikacijos tobulinimas, partnerystė su verslininkais. Atskleidžiama, kad nedaugelyje šalių yra puikios galimybės verslumą ugdančiams mokytojams tobulinti savo kvalifikaciją. Verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo modeliavimui svarbi Jungtinės Karalystės, Norvegijos, Austrijos, Belgijos patirtis, nes sudarytos sąlygos sistemingai tobulinti kvalifikaciją, įvairūs kvalifikacijos tobulinimo renginiai, metodai. Straipsnyje akcentuojama, kad verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimas turėtų būti tikslingas, planuojamas, sudaromos sąlygos mokytojams sistemingai tobulinti savo kvalifikaciją įvairaus pobūdžio, trukmės ir lygio kvalifikacijos tobulinimo renginiuose. Aptariama, kad kvalifikacijos tobulinimo centrus verslumą ugdančiams mokytojams aktualu būtų kurti universitetuose, kuriuose verslumo ugdymas vienas iš prioritetų, taip pat universitetuose, kuriuose rengiami mokytojai ir vyksta glaudus bendradarbiavimas su verslo organizacijomis. Pateikiamos rekomendacijos, kaip tobulinti verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimą Lietuvoje. Rekomenduojama institucijai, rengiančiai verslumo ugdymo specialistus Lietuvoje, prisiimti nacionalinio verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo centro funkcijas, kaupti metodinę medžiagą verslumo ugdymo klausimais, organizuoti įvairiomis formomis sistemingus kvalifikacijos tobulinimo renginius, švietimo įstaigų atstovų ir verslininkų susitikimus-diskusijas, teikti užsakomąsias tikslines konsultacijas verslumo ugdymo klausimais.

Reikšminiai žodžiai: verslumas, verslumo ugdymas, verslumą ugdančios mokytojai, verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimas.

Įvadas

Analizuojant įvairius literatūros šaltinius verslumo tematika, pastebima, kad Europos šalyse vis daugiau dėmesio skiriama verslumo ugdymui. *Verslumas* – tai ugdymas kritiškai mąstančio, imlaus naujovėms asmens, gebančio savarankiškai veikti žinių visuomenėje įvairiose srityse ir kurti socialinę vertę (Dudaitė, Žibėnienė, 2012). Verslumu plačiau susidomėta nuo 2005 m., kai verslumas buvo įvardintas kaip vienas iš aštuonių bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų (Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning, 2005). V. Stokaitė (2012) nurodo, kad verslumu buvo domimasi dar anksčiau, išskiria ankstyvąjį etapą – nuo devinto dešimtmečio iki 2005 m., kai remiantis JAV pavyzdžiu Europos Sąjungoje (toliau – ES) pradėtos bendro pobūdžio verslumo skatinimo iniciatyvos, o nuo 2005 m. prasidėjo tiriamasis etapas – išskirtos konkrečios verslumo skatinimo priemonės. Verslumo ugdymo aktualumas pažymimas ir kituose ES dokumentuose, pranešimuose (Commission of the European Communities. Implementing the Community Lisbon Programme: Fostering entrepreneurial mindsets through education and learning, 2006; Entrepreneurship in Vocational Education and Training, 2009; Entrepreneurship education policies, 2011; Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor, 2011; Entrepre-

neurship Education at School in Europe, 2012; Europos Sąjungos institucijų, įstaigų ir organų pranešimai IV, 2012). Analizuojant šiuos literatūros šaltinius išryškėja skatinimas stiprinti verslumo ugdymą visuose švietimo lygmenyse, dalintis gerą patirtimi ir poreikis tobulinti verslumą ugdančių mokytojų kvalifikaciją.

Lietuvos ir užsienio šalių tyrėjai nagrinėja įvairius verslumo aspektus, daugelyje darbų nagrinėjama verslumo samprata, verslaus asmens savybės, gebėjimai (Dudaitė, Žibėnienė, 2012; Fayolle, Kyro, 2008; Timmons, Spinelli, 2008). Analizuota verslumo gebėjimų raiška kryptingo ugdymo sąlygomis (Gevorgianienė, Galkienė, Grincevičienė, 2008), verslumo ugdymas profesinio mokymo srityje (Paulionienė, 2007), studentų verslumo ugdymo plėtra, studijų metodai verslumui ugdyti Lietuvoje (Župerka, 2011; Župerka, Župerkienė, 2011), verslumo skatinimas aukštajame moksle, remiantis Europos Sąjungos dokumentų analize (Stokaitė, 2012), verslumo ugdymas kaime (Atkočiūnienė, Slavickienė, Petruilienė, Gelažiūtė, Subačiūtė, Juodenytė, 2011), mokytojų požiūris į verslumo ugdymo prielaidas (Zaleskienė, Žadeikaitė, 2008), moksleivių verslumo tobulinimo kryptys (Župerka, 2009). Lietuvos mokslininkų darbuose stinga analizės verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo, verslumo ugdymo tendencijų Europoje klausimais, užsienio šalių patirtis pristatoma epizodiškai.

Ekspertai nurodo, kad Europos šalyse verslumo ugdymas yra išplėtotas skirtingai, pastebimas aiškus skatinimas analizuoti kitų patirtis, dalintis patirtimi verslumo ugdymo klausimais (Entrepreneurship education policies, 2011; Entrepreneurship in Vocational Education and Training, 2009; Europos Sąjungos institucijų, įstaigų ir organų pranešimai IV, 2012, Entrepreneurship Education at School in Europe, 2012; Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education, 2010). Daugėja šalių įtraukusių verslumo ugdymą į nacionalines programas, švietimo planus, tačiau mažai šalių, kuriose būtų sudarytos geros sąlygos verslumą ugdančiams mokytojams tobulinti savo kvalifikaciją. Ugdymo procesą ir verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimą galėtų pagerinti sėkmingos užsienio patirties taikymas. Svarbu analizuoti užsienio šalių patirtį aiškinantis, kokių šalių ir kokias patirtis aktuali Lietuvoje tobulinant verslumą ugdančių mokytojų kvalifikaciją ir kokios europinės tendencijos. Remiantis ugdymo bendrosiomis programomis galima manyti, kad *Lietuvoje verslumo ugdymas* – sudarymas sąlygų mokiniams gilinti savo žinias ir supratimą verslumo srityje, ugdyti praktinius verslumo gebėjimus, kad gebėtų tinkamai orientuotis ir sėkmingai veikti nuolat kintančioje ekonominėje aplinkoje, formuotis modernios ekonomikos samprata paremtą požiūrį į nuolat besikeičiančias ekonomines sąlygas (Ekonomijos ir verslumo vidurinio ugdymo bendroji programa, 2011; Ekonomijos ir verslumo pagrindinio ugdymo bendroji programa, 2008). Lietuvoje *verslumą ugdančios mokytojai* – asmenys, organizuojantys ugdymo procesą pagal pagrindinio ir / ar vidurinio ugdymo bendrąsias programas ekonomika ir verslumas.

Kaip pažymi V. Stokaitė, „klausimas, kokiais metodais, priemonėmis ar būdais sukurti produktyvius žmogiškuosius išteklius skatinant verslumą, lieka atviras ir į jį ieškoma atsakymų tiek europiniu, tiek nacionaliniu mastu“ (2012, p. 151). Verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo problemos deklaruojamos Europos komisijos ataskaitose, akcentuojamas poreikis tam skirti daugiau dėmesio. **Mokslinė**

problema – nėra susisteminta užsienio praktika analizuojant, kokie aktualūs aspektai tobulinant verslumą ugdančių mokytojų kvalifikaciją. **Tyrimo objektas** – verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimas. **Tyrimo tikslas** – aptarti verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimui aktualius aspektus, gerą patirtį, apžvelgiant verslumo ugdymo tendencijas Europoje. Iškelti šie tyrimo klausimai: kokios verslumo ugdymo tendencijos Europoje? Kokios verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo aktualijos, geroji Europos šalių patirtis?

Tyrimo metodologija. Taikyti tyrimo metodai: literatūros šaltinių, ES strateginių dokumentų, teisės aktų verslumo ugdymo tematika analizė, turinio (*content*) analizė. Turinio (*content*) analizė pasirinkta, nes siekiama objektyviai, sistemiskai išnagrinėti dokumentus, teksto ypatybes ir daryti patikimas išvadas. Tyrimas atliktas 2012 m., analizuoti dokumentai, ataskaitos, skelbiami oficialūs pranešimai verslumo ugdymo tematika. Atliekant turinio (*content*) analizę buvo laikomasi objektyvumo, sistemiskumo, nešališkumo, dokumentų autentiškumo, turinio (*content*) analizės etapiškumo. Pirmiausiai buvo atrinkti dokumentai ir įvertintas jų autentiškumas, reprezentatyvumas, prasmingumas, išsamumas, išskirti skaičiavimo vienetai ir jų prasmė, pasirinkti analizės principai.

1. Verslumo ugdymo tendencijos Europoje

Naujuose ES institucijų, įstaigų ir organų pranešimuose akcentuojama, kad verslumas, kūrybiškumas, novatoriškumas turi būti ugdomas visais švietimo ir mokymo sistemos lygmenimis (Europos Sąjungos institucijų, įstaigų ir organų pranešimai IV, 2012). Nuo 2009 m. Europos Komisija rengia ar inicijuoja išsamias ataskaitas verslumo ugdymo klausimais, 2009 m. parengta ataskaita apie verslumo ugdymą profesinio mokymo srityje, 2010 m. pristatoma lakoniška apžvalga apie verslumo būklę Europos šalyse, analizuojama, ar yra verslumo ugdymo strategija, 2011 m. apžvelgiamos verslumo ugdymo problemos, mokytojų veikla, o 2012 m. apžvelgiamas verslumo ugdymas Europos mokyklose (Entrepreneurship in Vocational Education and Training, 2009; Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education, 2010; Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor, 2011; Entrepreneurship Education at School in Europe, 2012). 2012 m. ataskaitoje išryškėja skatinimas parengti verslumo ugdymo programas ir rekomendacijas, mokomąją medžiagą, raginama aktyviau bendradarbiauti švietimo įstaigoms su verslo pasauliu, daugiau organizuoti kvalifikacijos tobulinimo renginių verslumo tematika, susitikimų, ekskursijų, skatinti moksleiviškų mugių organizavimą, moksleiviškų įmonių steigimą (Entrepreneurship Education at School in Europe, 2012).

Analizuojant dokumentus, Europos Komisijos kuruojamų jungtinių ekspertų grupių parengtas ataskaitas apie verslumo situaciją, galima išvelgti raginimą strategiškai rūpintis verslumo ugdymo organizavimu, parengti verslumo ugdymo strategijas, jas kokybiškai įgyvendinti siekiant organizuoti efektyvų mokymosi procesą. V. Stokaitė (2012) teigia, kad nuo 2011 m. prasidėjo verslumo ugdymo politikos kūrimo etapas. Matyt, tai siejama su Europos Komisijos įsteigta darbo grupe iš 24 šalių ekspertų vers-

lumo ugdymo klausimams, siekiančia parengti bendrą verslumo ugdymo politikos vadovą iki 2013 m. pabaigos.

Pastebimi teigiami pokyčiai verslumo ugdymo klausimais Europos šalyse. 2010 m. verslumo ugdymo nacionalinę strategiją buvo suplanavusios ar integravusios verslumą į ugdymo programas aštuonios šalys (Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education, 2010). O po dvejų metų, iš 31 šalies pusė vykdo reformas, į kurias įtraukta verslumo ugdymo plėtotė, įgyvendina konkrečias verslumo ugdymo strategijas, tai Danija, Estija, Lietuva, Nyderlandai, Švedija, Norvegija, Velsas ir Belgija. Kitos 13 šalių, tai Austrija, Bulgarija, Čekija, Suomija, Graikija, Vengrija, Islandija, Lichtenšteinas, Lenkija, Slovakija, Slovėnija, Ispanija ir Turkija verslumo ugdymą yra įtraukusios į nacionalines strategijas (Entrepreneurship Education at School in Europe, 2012). Matyti, kad verslumo ugdymui Europos šalys skiria vis daugiau dėmesio, jis tampa vienu iš strateginių švietimo siekinių. 2012 m. duomenimis, į pagrindinio ugdymo programas kaip privalomą dalyką verslumą įtraukė šios Europos šalys: Austrija, Čekija, Danija, Jungtinė, Karalystė, Estija, Rumunija, Latvija, Lenkija, Lichtenšteinas, Lietuva, Norvegija, Slovakija, Slovėnija, Švedija, o privalomai į vidurinio ugdymo turinį verslumą įtraukė Austrija, Čekija, Estija, Jungtinė Karalystė, Italija, Lenkija, Lichtenšteinas, Lietuva, Liuksemburgas, Slovakija, Slovėnija, Švedija, Vengrija (Entrepreneurship Education at School in Europe, 2012).

Įvairios tarptautinės ekspertų grupės pastebi, kad Europos šalims, siekiančioms verslumo ugdymo gerų rezultatų, svarbu tobulinti šiuos aspektus: verslumo ugdymas įgyvendinamas įvairiais švietimo lygmenimis (pradedamas pradiniam ugdyme), ugdymo turinys ir procesas, mokytojų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas, bendradarbiavimas su verslininkais. Visi šie tobulintini aspektai yra susiję su verslumą ugdančių mokytojų kompetencijomis (Entrepreneurship education policies, 2011; Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor, 2011; Entrepreneurship in Vocational Education and Training, 2009; Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education, 2010).

2. Verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo aktualijos ir geroji patirtis Europoje

Europos Komisijos iniciuotoje ataskaitoje 2011 m. pažymima, kad verslumo ugdymą į nacionalines strategijas ar programas įsitraukia vis daugiau Europos šalių, tačiau mažai rūpinamasi verslumą ugdančių mokytojų rengimu, sistemingu kvalifikacijos tobulinimu ir rekomenduojama šiuos klausimus įtraukti į nacionalines strategijas (Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor, 2011). 2011 m. buvo tirta Europos šalių atstovų nuomonė verslumo ugdymo klausimais, aiškinamasi, ar verslumo ugdymas turi būti mokytojų rengimo turinio dalis. Tik Austrija ir Lenkija nurodė, kad rengiant mokytojus, verslumo ugdymo kursas turėtų būti įtrauktas į jų rengimo programas, o didžioji dauguma manė, kad svarbu organizuoti kvalifikacijos tobulinimo renginius verslumo ugdymo klausimais (Entrepreneurship

Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor, 2011). O 24 šalių ekspertai išskiria keletą su verslumą ugdančių mokytojų kompetencijomis susijusių problemų: nepakankamas kompetentingumas, verslumo ugdymas nesusietas su konkrečių dalykų turiniu, praktiniu pritaikomumu, neveiksmingi mokymo(si) metodai, pažymima, kad mokytojams būtina turėti reikiamų gebėjimų ir patirties. Mokytojai turi pasižymėti kūrybingumu, noru diegti naujoves, o mokymosi aplinka turėtų skatinti besimokančių asmenų troškimą eksperimentuoti (Entrepreneurship in Vocational Education and Training, 2009). Panašūs akcentai ir kitoje, po dvejų metų atliktoje apžvalgoje, rekomenduojama verslumą ugdančioms mokytojams taikyti įvairesnius mokymo(si) metodus (atvejo studijos, žaidimai, projektai, laboratorijos ir t. t.), kurti tinklus dalintis informacija ir ją skleisti, skatinti bendradarbiavimą su verslo atstovais, kviesti praktikus į mokymo procesą, remti aktyvius mokslininkus, praktikus (Entrepreneurship education policines, 2011).

ES dokumentuose, ataskaitose akcentuojama, kad turėtų būti suteikiama galimybė verslumą ugdančioms mokytojams sistemingai dalyvauti kvalifikacijos tobulinimo renginiuose, turėti pakankamą praktinį pasirėngimą. Raginama sudaryti sąlygas mokytojams dalintis savo patirtimi, pavyzdžiui, informacijos mugėse, mokymosi tinkluose, duomenų bazėse. Rekomenduojama, kad šalyse būtų nurodyti žinomi verslumo ugdymo konsultantai, kurie galėtų sistemingai teikti metodinę pagalbą.

2009 m. atliktame tarptautiniame tyrime iš 24 šalių dauguma nurodė, kad verslumą ugdančioms mokytojams yra rengti kvalifikacijos tobulinimo kursai, tačiau tik vos keliose tai vykta reguliariai (Entrepreneurship in Vocational Education and Training, 2009). Tik nedaugelyje šalių yra puikios galimybės verslumą ugdančioms mokytojams tobulinti savo kvalifikaciją. Siekiant atrinkti, kokių šalių patirtį aktualu apžvelgti, buvo vadovaujama šiais atrankos kriterijais: šalis įgyvendina konkrečias strategijas ir programas, verslumo ugdymas integruotas į bendrojo ugdymo turinį ar į bendrojo ugdymo programas įtrauktas kaip privalomas dalykas, verslumą ugdančioms mokytojams sudarytos sąlygos sistemingai tobulinti savo kvalifikaciją. Aktualu aptarti šių šalių patirtį: Jungtinė Karalystė, Norvegija, Austrija, Belgija.

Jungtinėje Karalystėje, ypač Škotijoje, palankios sąlygos verslumą ugdančioms mokytojams tobulinti savo kvalifikaciją. Verslumą ugdančios mokytojai gali įgyti verslumo žinių, gebėjimų kvalifikacijos tobulinimo kursuose aukštosiose mokyklose. Pavyzdžiui, Škotijoje, Glazgo mieste, įsikūrusiame The University of Strathclyde vykdomi švietimo įstaigų darbuotojų mokymai, galima užsisakyti verslumo ugdymo sąlygų vertinimo paslaugą. Kvalifikacijos tobulinimo kursų programoje numatytos įvairios temos - verslumą reglamentuojantys teisės aktai, teorinės verslumo žinios, daug dėmesio skiriama aptariant ir kiekvienam besimokančiam modeliuojant ir pristatant, kaip jis realiai planuoja ugdyti verslumą, kokią metodiką, kaip taikys, taip pat numatytas simuliacinis mokymas - kurti virtualią kompaniją. (The University of Strathclyde Business school Hunter centre for Entrepreneurship).

Norvegijoje į verslumo ugdymo procesą įtraukiamos tiek švietimo įstaigos, tiek verslo įstaigos, tiek nevyriausybinės organizacijos. Verslumą ugdančioms mokytojams kokybiškai organizuoti mokymo procesą, tobulinti kvalifikaciją padeda organizacija

Ungt *Entrepreneurship*, organizuodama įvairius renginius. Minėtos organizacijos siekis – organizuoti sistemingą bendradarbiavimą tarp švietimo, darbo ir verslo pasaulio, nes tik šioje sąveikoje galimi palankūs pokyčiai. Bodø University College nuo 2009 m. parengtas verslumo ugdymo kursas, skirtas mokytojams, jo apimtis 30 kreditų. Mokyklų administracija, mokytojai verslumo ugdymo klausimais gali tobulinti savo kvalifikaciją ilgalaikiuose kvalifikacijos tobulinimo renginiuose, pavyzdžiui, 1 metų trukmės, trijų ciklų. Kvalifikacijos tobulinimo renginiuose jie įgyja verslumo žinių ir mokosi kūrybiškai organizuoti verslumo ugdymą (*Entrepreneurship in Education and Training – from compulsory school to higher education 2009–2014*).

Austrijoje yra parengtos verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programos. Strateginė švietimo nuostata: jei bus kompetentingi verslumo ugdymo mokytojai, vyks keitimasis informacija, inovatyvios metodinės priemonės, – tai bus sąlygos sėkmingam verslumo ugdymo procesui. Kicbiühelyje vyksta verslumo ugdymo vasaros mokymai. Verslumą ugdančios mokytojos susipažįsta su metodika (ypatingas dėmesys skiriamas jos praktiniam taikymui), metodinėmis priemonėmis, analizuojamos integravimo į kitus dalykus galimybės, todėl mokytojai turi atlikti daug praktinių užduočių (*Entrepreneurship in Vocational Education and Training, 2009*). Verslumą ugdančios mokytojos gali reguliariai tobulinti kvalifikaciją pagal penkias programas mokytojus rengiančiose aukštosiose mokyklose. Kvalifikacijos tobulinimo kurso trukmė viena savaitė, mokytojai mokymų metu atlieka įvairias praktines užduotis (*Technical and Vocational Education and Training in Austria, 2011*).

Belgijoje yra įvairių galimybių tobulinti verslumo mokytojų kvalifikaciją. Svarbi ne pelno siekianti organizacija *The Foundation for Research and Training in the Spirit of Entrepreneurship* sistemingai rengia šviečiamojo pobūdžio renginius verslumo ugdymo klausimais įvairioms tikslinėms grupėms: vaikams, studentams, mokytojams, bendruomenei. Verslumo mokymo agentūra *SYNTRA Flanders* ir kiti partneriai kas antri metai rengia informacijos mugę, vyksta informaciniai renginiai verslumo ugdymo tematika, pristatoma ir diskutuojama apie verslumo gebėjimų ugdymui svarbius metodus. Mokytojai gali dalyvauti seminaruose, pritaikytuose atitinkamo švietimo lygmenio veiklai. Veikia žinių centras *Competento*, jame sukaupta didelė stacionari ir virtuali biblioteka. Ji suteikia galimybę bendrauti mokytojams ir verslo atstovams, sukaupia daug dokumentų, tyrimų ataskaitų, metodinės medžiagos, taip pat iniciatyvų (*Entrepreneurship in Vocational Education and Training, 2009*).

Remiantis užsienio šalių patirtimi ir tarptautinių ekspertų grupių rekomendacijomis, išaiškėjo, kad verslumą ugdančioms mokytojams reguliariuose kvalifikacijos tobulinimo renginiuose svarbu būtų išsiaiškinti, kaip verslumo ugdymą susieti su konkrečių dalykų turiniu, aptarti ugdymo integravimo galimybes, daug praktikuotis realiai išbandant kokią metodiką, parinkti veiksmingus mokymo(si) metodus verslumui ugdyti ir gebėti juos taikyti, gebėti sukurti palankią edukacinę aplinką, kūrybiškai organizuoti ir modeliuoti ugdymo procesą.

Lietuva priskirta prie šalių, lyderiaujančių verslumo ugdymo srityje, turinčių verslumo ugdymo strategiją, viena iš keturių šalių (dar Lichtenšteinas, Rumunija, Norvegija), kuriose yra apibrėžti konkretūs verslumo gebėjimai. Tačiau ES ataskaitose

nenurodyta, kad Lietuvoje verslumą ugdančiams mokytojams būtų sukurtos puikios sąlygos kvalifikacijos tobulinimui (Entrepreneurship Education at School in Europe, 2012). Lietuvoje strategiškai rūpinamasi verslumo ugdymu, patvirtinta Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija (2004), Nacionalinė jaunimo verslumo skatinimo 2008–2012 m. programa (2007), Ekonomijos ir verslumo pagrindinio ugdymo bendroji programa (2008) bei Ekonomijos ir verslumo vidurinio ugdymo bendroji programa (2011). Teigiamas aspektas, kad Mykolo Romerio universitete įgyvendinama verslumo edukologijos magistrantūros programa, rengiami profesionalūs verslumo ugdymo specialistai, o kai kuriuose universitetuose, rengiančiuose mokytojus, yra parengtas verslumo kursas. Galima manyti, kad Lietuva turi palankias sąlygas tapti gerosios praktikos pavyzdžiu, organizuojant verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimą. Universitetai, ypač verslumo edukologijos specialistus ugantis Mykolo Romerio universitetas, galėtų tapti nacionaliniu verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo centru. Remiantis užsienio šalių gerąja praktika, tokia centre galėtų būti organizuojami sistemingi, įvairių lygių kvalifikacijos tobulinimo renginiai verslumą ugdančiams mokytojams, taip pat švietimo įstaigų atstovų ir verslininkų susitikimai-diskusijos, kaupiama ir rengiama metodinė medžiaga, teikiamos užsakomosios tikslinės konsultacijos verslumo ugdymo klausimais.

IŠVADOS

1. Analizuojant ES dokumentus, Europos Komisijos inicijuotas ataskaitas, išaiškėjo, kad dėmesys verslumo ugdymui Europos šalyse, kaip strateginiam švietimo siekiui, auga, daugėja šalių įtraukusių verslumo ugdymą į nacionalines programas, švietimo strateginius planus, tačiau mažai šalių, kuriose būtų sudarytos palankios sąlygos verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimui.
2. Dokumentų, literatūros šaltinių analize atskleista, kad Europos šalims, siekiančioms verslumo ugdymo gerų rezultatų, svarbu tobulinti šiuos aspektus: verslumo ugdymo organizavimas įvairiais lygmenimis, verslumo ugdymo turinys ir procesas, verslumą ugdančių mokytojų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas, bendradarbiavimas su verslininkais.
3. Siekiant tobulinti verslumą ugdančių mokytojų kvalifikaciją svarbi Jungtinės Karalystės, Norvegijos, Austrijos, Belgijos patirtis, nes sudarytos sąlygos sistemingai tobulinti savo kvalifikaciją, vykdomi įvairūs kvalifikacijos tobulinimo renginiai.
4. Remiantis užsienio šalių patirtimi ir tarptautinių ekspertų grupių rekomendacijomis, išaiškėjo, kad verslumą ugdančiams mokytojams reguliariuose kvalifikacijos tobulinimo renginiuose svarbu būtų išsiaiškinti, kaip verslumo ugdymą susieti su konkrečių dalykų turiniu, aptarti ugdymo integravimo galimybes, daug praktikuoti realiai išbandant, kokią metodiką ir kaip taikys, parinkti veiksmingus mokymo(si) metodus ir gebėti juos taikyti, gebėti sukurti palankią edukacinę aplinką, kūrybiškai organizuoti bei modeliuoti ugdymo procesą.
5. Verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimas turėtų būti tikslingas, planuojamas, sudaromos sąlygos mokytojams sistemingai tobulinti savo

kvalifikaciją įvairaus pobūdžio, trukmės ir lygio kvalifikacijos tobulinimo renginiuose. Tikslingus kvalifikacijos tobulinimo centrus verslumą ugdančiams mokytojams aktualu būtų kurti universitetuose, kuriose verslumo ugdymas vienas iš prioritetų, yra rengiami mokytojai ir glaudžiai bendradarbiaujama su verslo organizacijomis.

REKOMENDACIJA

Rekomenduojama institucijai, rengiančiai verslumo ugdymo specialistus, prisiimti nacionalinio, verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos, tobulinimo centro funkcijas, kurti ir kaupti metodinę medžiagą, organizuoti įvairiomis formomis sistemingus kvalifikacijos tobulinimo renginius, švietimo įstaigų atstovų ir verslininkų susitikimus-diskusijas, teikti užsakomas tikslines konsultacijas verslumo ugdymo klausimais.

LITERATŪRA

Atkočiūnienė, V.; Slavickienė A.; Petruilienė D.; Gelaziūtė R.; Subačiūtė V.; Juodenytė R. *Verslumo įgūdžių ugdymas kaimė*. Kaunas, 2011.

Commission of the European Communities. Implementing the Community Lisbon Programme: Fostering entrepreneurial mindsets through education and learning. 13.2.2006 COM(2006) 33 final. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-20]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0033:LT:NOT>>. Dudaitė, J.; Žibėnienė, G. Verslumo edukologijos studijų programą įgyvendinančių dėstytojų samprata apie verslumą ir verslumo ugdymą. *Socialinis darbas*. 1 (11), 2012: 16–176.

Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004-06-02 įsakymu Nr. ISAK-835.

Ekonomijos ir verslumo vidurinio ugdymo bendroji programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011-02-21 įsakymu Nr. ISAK-V-269 dėl vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo.

Ekonomijos ir verslumo pagrindinio ugdymo bendroji programa patvirtinta Lietu-

vos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008-08-26 įsakymu Nr. ISAK-2433 dėl pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo.

Entrepreneurship education policies. Investment, Enterprise and Development Commission Multi-year Expert Meeting on Enterprise Development Policies and Capacity-building in Science, Technology and Innovation (STI). Third session Geneva, 19–21 January 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-08-20]. <http://unctad.org/en/Docs/ciimem1crp2_en.pdf>.

Entrepreneurship Education: Enabling Teachers as a Critical Success Factor. A report on Teacher Education and Training to prepare teachers for the challenge of entrepreneurship education, 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-08-20]. <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promotingentrepreneurship/files/education/teacher_education_for_entrepreneurship_final_report_en.pdf>.

Entrepreneurship Education at School in Europe, 2012. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-08-20]. <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/135EN.pdf>.

Entrepreneurship in Vocational Education and Training, 2009 [interaktyvus].

[žiūrėta 2011-09-02]. <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/smes/vocational/entr_voca_en.pdf>.

Entrepreneurship in Education and Training – from compulsory school to higher education 2009–2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-02]. <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Norway/Norway_Action_Plan_Entrepreneurship_2009_2014.pdf?>. Europos Sąjungos institucijų, įstaigų ir organų pranešimai IV. 2012 m. Tarybos ir Komisijos bendra ataskaita apie Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokyimo srityje strateginės programos („ET 2020“) įgyvendinimą „Švietimas ir mokymas pažangioje, tvarioje ir integracinėje Europoje“. (2012/C 70/05) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-08-26]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:070:0009:0018:LT:PDF>>.

Fayolle, A.; Kyro, P.; 2008. *The Dynamic between entrepreneurship, environment and education*. JK: Edvard Elgar Publishing Limited.

Gevorgianienė, V.; Galkienė, A.; Grincevičienė, V. Verslumo gebėjimų raiška kryptingo ugdymo sąlygomis. *Pedagogika*. 2008, (89): 90–98.

Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012 metų programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 2 d. nutarimu Nr. 339.

Paulionienė, L. Verslumo ugdymas profesiniame mokyme. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. 2007, 13: 200–211.

Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning. COM/2005/0548, final - COD 2005/0221 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-20]. <<http://eur-law.eu/EN/Proposal-Recommendation-European-Parliament-Council-key-competences-lifelong,212697,d>>.

Stokaitė, V. Verslumo skatinimas aukštajame moksle: Europos Sąjungos dokumentų ir Lietuvos atvejo analizė. *Socialinės technologijos*. 2012, 2 (1): 139–155.

Technical and Vocational Education and Training in Austria. General Directorate for Technical and Vocational Education, Adult Education and Sport Austrian Federal Ministry for Education, Arts and Culture, 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-07]. <http://www.abc.berufsbildendeschulen.at/upload/1844_E_Gesamtbroesch%FCre%20%282011%29.pdf>.

Timmons, J.; Spinelli, S. *New venture creation: Entrepreneurship for the 21st Century*. London: McGraw Hill, 2008.

Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education, 2010. Report and Evaluation of the Pilot Action High Level Reflection Panels on Entrepreneurship Education initiated by DG Enterprise and Industry and DG Education and Culture [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-08-16]. <http://old.jae.org/Download/entr_education_panel_en.pdf>.

The University of Strathclyde Business school Hunter centre for Entrepreneurship tinklalapis [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-08]. <<http://www.strath.ac.uk/hunter-centre/knowledgeexchangeindustrylinks/supercoaching/>>.

The Foundation for Research and Training in the Spirit of Entrepreneurship. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-08]. <<http://www.freefoundation.be>>.

Zaleskienė, I.; Žadeikaitė, L. Mokytojų požiūris į verslumo ugdymo prielaidas. *Pedagogika*. 2008, 89: 99–106.

Župerka, A. Studentų verslumo ugdymo plėtra Lietuvoje. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2011, 2 (26): 1–10.

Župerka, A.; Župerkienė, E. Lietuvoje taikomų studentų verslumo ugdymo metodų veiksmingumo vertinimas. *Tiltai*. 2011, 4: 139–153.

Župerka, A. Moksleivių verslumo ugdymo tobulinimo kryptys Lietuvoje. *Verslas, vadyba ir studijos 2009. Įmonių ekonomika ir vadyba*. 2009: 1: 299–311.

THE ENTREPRENEURIAL TEACHER CONTINUING TRAINING: IMPORTANT ASPECTS AND TENDENCIES IN EUROPE

Dr. Gintautė Žibėnienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

This article is about entrepreneurial teacher continuing training, important aspects and tendencies of entrepreneurship education, entrepreneurship strategy and good practice examples of entrepreneurial teacher continuing training. The aim of this article is to present an actual aspect for entrepreneurial teacher continuing training, good practice, discuss entrepreneurship education tendencies in Europe, entrepreneurship education challenges. The research problem—there is no systematic analysis of the actual aspects of the development of entrepreneurship teachers' continuing training. The research methods that were applied: review of literature and strategic documents, legislation analysis, content analysis. This paper deals with two main themes: entrepreneurship education tendencies in Europe, actual aspects for entrepreneurial teacher continuing training and good practices in entrepreneurial teacher continuing training. The article shows that entrepreneurship education is now a part of the national strategy in most countries, but the experience of European countries in the field of entrepreneurship is different. In many European countries (Denmark, Estonia, Lithuania, Netherlands, Sweden, Norway, United Kingdom, Austria, Bulgaria, Czech Republic, Finland, Greece, Hungary, Iceland, Liechtenstein, Poland, Slovenia, Spain and Turkey) entrepreneurship education is included in their national programs, but it is not included in most initial teacher education and continuing professional development. The main problems in entrepreneurship education are embedding entrepreneurship into education and training, Curriculum development, entrepreneurial teacher continuing training, provision of methodological tools and professional development, partnership with the private sector. The best practices of entrepreneurial teacher continuing training are in the experiences of the United Kingdom, Norway, Austria, Belgium. These countries are examples of the best practices, because entrepreneurial teachers need systematic improvement of their qualifications, various study methods, forms and course levels for entrepreneurial teacher continuing training. It is emphasized that entrepreneurship teacher continuing training should be targeted, planned, and enabling teachers to develop their skills systematically in various continuing training courses, with innovative methods and with different duration and levels of courses. Targeted training centres for entrepreneurship in educating teachers can be universities, where entrepreneurship education and cooperation with business organizations is a priority. These are recommendations for the improvement of entrepreneurial teacher continuing training in Lithuania.

Keywords: *entrepreneurship, entrepreneurship education, entrepreneurial teacher, entrepreneurial teacher continuing training.*

